

Visie **Vaals Verbind(t)!**

**DE TOEKOMST
VAN VAALS IS
WAT WE ER
SAMEN VAN
MAKEN!**

26 Maart 2020

INHOUDSOPGAVE

- 1.**
INLEIDING VAALS IN TRANSITIE pagina 4
- 2.**
WAAROM VAALS TOE IS AAN EEN TRANSITIEVISIE pagina 6
- 3.**
HET WENKEND PERSPECTIEF VAN VAALS VERBINDT pagina 10
- 4.**
TRANSITIEPADEN: VAN VISIE NAAR ACTIE pagina 16
- 5.**
WAT BETEKENT DIT VOOR DE GEMEENTE VAALS? pagina 20

GERAADPLEEGDE BRONNEN

pagina 24

**APPENDIX I.
DOORLOPEN STAPPEN IN HET TRANSITIEPROCES**

pagina 26

**APPENDIX II.
INITIATIEVEN UIT VAALS**

pagina 28

1.

INLEIDING VAALS IN TRANSITIE

Voor u ligt de visie Vaals Verbindt. Deze visie is niet tot stand gekomen achter een tekentafel. Deze visie wordt u namens de Vaalsenaren aangeboden. Het is geen stuk papier dat geduldig is en in de bureaulade verdwijnt. Het is de resultante van een maatschappelijk proces en van een integrale analyse, een combinatie van een bottom-up en top-down aanpak. De papieren versie is slechts een middel, één product, de visie zelf is een levend verhaal. Het leeft in de hoofden en harten van een aantal Vaalsenaren, die dit verder moeten brengen en uitdragen, daarbij ondersteund door ambtenaren en bestuurders. De filosofie hierachter is dat de samenleving aan zet is, met name burgers, maatschappelijke organisaties en bedrijven, en dat het openbaar bestuur ideeën vanuit de samenleving mogelijk maakt. En waar ambtenaren en bestuurders beleidsplannen ontwikkelen, gebeurt dat in participatie met burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties. Een praktisch soort wederkerigheid, in lijn met de wetgeving in het sociaal domein (WMO, Jeugdwet en Participatiewet) en in het fysiek domein (Omgevingswet, die in 2021 ingaat).

In gemeente Vaals is sprake van 'positief ongeduld'. Een 20-tal koplopers uit de samenleving (burgers, ondernemers, een agrarisch ondernemer, een wetenschapper, een student, etc.) heeft een half jaar lang in de luwte gewerkt aan de toekomst van Vaals, en is met allerhande ideeën gekomen om gemeente Vaals leuker, mooier, spannender, bruisender en duurzamer te maken. Nu, na een jaar, zijn meer Vaalsenaren betrokken en worden deze ideeën verder uitgedacht en uitgewerkt, en begint het pas echt. De koplopers kunnen niet wachten, en gaan onverdroten door vanuit hun passie voor Vaals.

Voorliggende visie is geen klassieke visie. Dat was ook niet de opdracht. Bij aanvang van het traject hebben de raad en het college de wens uitgesproken om geen klassiek visievormingstraject te doorlopen maar een proces te organiseren dat gestoeld is op de transitimethode en –aanpak. Deze sturingsfilosofie van transitimanagement is ontwikkeld door prof. dr.ir. Jan Rotmans en de afgelopen 2 decennia succesvol toegepast in tal van uiteenlopende praktijksituaties, op zowel lokaal, regionaal, nationaal als internationaal niveau. Vandaar dat Jan Rotmans dit proces draagt en aanjaagt, in samenwerking met het bureau Pantopicon. De voorliggende visie is dus van de koplopers uit de samenleving van gemeente Vaals, en moet de komende jaren van alle Vaalsenaren worden. Koplopers zijn mensen met visie, met een netwerk, mensen met lef en doorzettingsvermogen, met zin in duurzame verandering, afkomstig uit verschillende kernen van gemeente Vaals. Mensen die in verschillende contexten actief zijn: kennisinstellingen, het bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties, georganiseerde burgerplatforms en de overheid. Het gaat om mensen die Vaals van binnen en buiten kennen die met een frisse blik van buitenaf nieuwe kansen voor gemeente Vaals ontdekken.

Een proces van co-creatie koppelt de visie aan acties via een transitiestrategie. Het idee is dat de visie mensen mobiliseert en zo de afstand verkleint tussen de samenleving en het openbaar bestuur. Bewust is gekozen

voor een smal maar diep draagvlak bij een aantal koplopers en bestuurders. Deze koplopers zijn uiteraard niet representatief voor de Valse samenleving, omdat zij zich juist onderscheiden door met een frisse, open blik naar het heden en naar de toekomst te kijken, en over hun eigen domein heen kunnen kijken, vanuit het algemeen belang. Een dergelijke aanpak levert ook de meest dwarse, eigenzinnige, frisse, en spraakmakende ideeën op, anders dan met een brede participatie. Het voornemen is de komende tijd het draagvlak stap voor stap te verbreden, door steeds meer groepen en gemeenschappen mee te nemen in de aanpak en visie. De voorlopers zijn daar al mee bezig, evenals de gemeente.

In de periode van april - september 2019 heeft de groep koplopers een basis voor de visie gelegd die vervolgens aan heel gemeente Vaals is voorgelegd. Sinds oktober gaat deze visievorming dus niet meer over 20 mensen die de visie dragen, maar over honderden Vaalsenaren die gereflecteerd hebben op de visie, waarvan ook meerdere Vaalsenaren hebben aangegeven een rol op te willen pakken in het uitvoeren van de visie. De fase van deze verbrede, inclusieve beweging is om precies te zijn op 16 oktober 2019 ingeluid. Toen is de hele gemeente Vaals, alle kernen inclusief, uitgenodigd om de visie (in concept vorm) te maken en actief mee te denken over de uitvoering van de visie. De koplopers zelf dragen sindsdien de visie ook actief uit in hun eigen netwerken, dat is een proces dat overigens nog steeds gaande is; in vergaderzalen, aan de keukentafels, in de schoollokalen, in de kantines en waar al niet meer, voeren zij gesprekken over de visie en polsen zij wie mee wil doen. De wil is er om deze beweging voort te zetten. Het draagvlak zal dus de komende tijd stap-voor-stap groter worden gemaakt, totdat het merendeel van de Vaalsenaren de visie draagt en uitdraagt, en een deel daarvan er ook actief aan bijdraagt.

De visie is ook bedoeld als inspiratiebron voor gemeente Vaals om in een positieve spiraal te geraken, zodat weer geloof in eigen kunnen groeit, en er positieve energie ontstaat om gezamenlijk aan de toekomst van Vaals te werken, want de gemeente heeft dat hard nodig. Het vraagt om een wezenlijk andere rol van het openbaar bestuur in gemeente Vaals, een meer faciliterende rol van zowel de ambtenaren als de bestuurders. Het vergt ook een andere gemeentelijke organisatie, meer integraal en projectgericht dan verkokerd zoals nu. Daarover gaat het laatste stuk van dit document.

Meer interesse in het doorlopen proces? Zie kader in Appendix I.

“De visie is ook bedoeld als inspiratiebron voor Vaals om in een positieve spiraal te geraken, zodat weer geloof in eigen kunnen groeit, en er positieve energie ontstaat om gezamenlijk aan de toekomst van Vaals te werken.”

2.

WAAROM VAALS TOE IS AAN EEN TRANSITIEVISIE

Vaals anno nu

Gemeente Vaals is een relatief kleine gemeente die iets meer dan 10.000 inwoners telt en zich situeert in de zuidoostelijke uithoek van Limburg, midden in de Euregio. Het is het spreekwoordelijke dak van Nederland, omarmd door twee landsgrenzen van België en Duitsland. Bij buitenstaanders is gemeente Vaals voornamelijk bekend vanwege haar Drielandenpunt en de Wilhelminatoren, voor ingewijden is het een warm thuis en nog zoveel meer. Vaals herbergt zo'n 70 verschillende nationaliteiten, telt relatief veel ouderen, 55% van de bevolking is ouder dan 45 jaar. 60% van de mensen werkt buiten de gemeente en 40% binnen de gemeente. Verhoudingsgewijs is de werkloosheid hoog, en zijn er relatief veel laag opgeleide mensen.

Het Vaalse verleden

Om te kunnen begrijpen waar gemeente Vaals vandaag (voor)staat, loont het de moeite om kort in de bijzondere Vaalse geschiedenis te duiken. Sinds jaar en dag is Vaals gelegen in het dal (=Vallis) waar de oude Romeinse heirbaan Maastricht-Aken en de weg van Rolduc naar Moresnet elkaar kruisen. Gemeente Vaals werd als geopolitieke speelbal talloze keren staatkundig en bestuurlijk heringedeeld. Zo maakte de gemeente enkele jaren officieel deel uit van het Koninkrijk België en was er even sprake van een vierlandenpunt. De relatief vrije godsdienstbeleving in gemeente Vaals eind 18e eeuw zorgde ervoor dat welgestelde Akenaren hun toevlucht zochten in Vaals. Eén van die Akenaren was fabrikant Johann Arnold von Clermont. Hij stond mee aan de wieg van de Vaalse bloeiende textielindustrie die enkele duizenden mensen tewerkstelde.

Vaals ontwikkelde zich tot een welvarende plek mét aanzien. Zelfs Napoleon Bonaparte kon het tijdens zijn streekbezoek onmogelijk links laten liggen en hij bracht de nacht door in het Kasteel Bloemendaal, al was dat destijds nog geen kasteel. De industriële gouden jaren bleven niet voortduren, werkpannen werden vervangen door speelbanken en Vaals werd omgedoopt tot Vaalser Paradijs. Na het verbieden van kansspelen en de geïsoleerde oorlogsjaren kroop Vaals uit het economisch dal. Duitsers vonden opnieuw vlot hun weg naar de Vaalse winkels en het dorp leefde op. Ook 's nachts, wanneer de lucratieve smokkelroutes door de gemeente druk bewandeld werden door Vaalse grensuilen.

Enkele sporen van deze evoluties en transformaties die gemeente Vaals doorheen de eeuwen maakte, zijn nog steeds te vinden in het huidige DNA van de gemeente, namelijk het ondeugende, het recalcitrante, het a-typische karakter. Vaals is altijd anders geweest dan andere gemeenten, een stads eiland in het groen, door andere gemeenten ook wel een autistische biotoop genoemd, wat sommige Vaalsenaren dan weer als een geuzennaam zien.

Vaals vanuit een transitiebril

Vaals is een relatief kleine gemeente, maar heeft wel een aantal bijzondere troeven in handen. Ten eerste de centrale ligging in de Euregio, het centrum bevindt zich op een kattensprong van de Duitse stad Aken, de andere kernen van het Heuvelland richten zich meer op het Nederlandse Maastricht en/of het Belgische Luik. Drie levendige stadregio's met internationale uitstraling waar heel wat kennisinstellingen (bv. de RWTH-campus Aken), economische spelers en mensen samenkomen. De aanwezigheid van de drie steden en de grensligging geven het Vaalse centrum haar internationale karakter met een hoog voorzieningenniveau voor zo'n kleine gemeente. Maar de gemeente is niet verstedelijkt. Het gerenoveerde centrum heeft wel een stedelijk aanzicht, in de andere kernen van Vijlen, Lemiers en Holset daarentegen overheerst de rust.

Een andere sterke troef van gemeente Vaals is de zeldzame combinatie van dynamiek en rust. Het natuurlijk kapitaal van gemeente Vaals is het typisch Limburgse heuvellandschap, gekenmerkt door bossen, akkers, weilanden, boomgaarden, heuvels en dalen, maar ook kerken en kapellen, vakhuizen en kastelen die bewaard zijn gebleven. Zo is gemeente Vaals één van de weinige Cittaslow-gemeenten in Nederland, er is dan ook veel natuurschoon en cultuurhistorisch erfgoed binnen de gemeentegrenzen te vinden. Bovendien is gemeente Vaals onderdeel van het Middengebied dat ook vaak getypeerd wordt als de groene long tussen drie stadsregio's (zie ook de visie van prof. L. Soete). Ook in het Middengebied spelen opgaven op vlak van landschap, toerisme, landbouw en vitale kernen en zoekt gemeente Vaals de samenwerking met de andere gemeenten in het Middengebied op.

De nauwe verbondenheid met haar grensligging en de stad Aken in het bijzonder loopt als een rode draad door de Vaalse geschiedenis, en is tot op heden zeer actueel. Het zorgt voor de internationale samenstelling van de Vaalse bevolking en voor het creatief handelen naar de uitdagingen die de grenzen met zich meebrengen.

Naast deze troeven kampt Vaals ook met een aantal uitdagingen. Ten eerste de bevolkingsontwikkeling. Na decennia van bevolkingskrimp dikt de bevolkingsgroei in Vaals weer wat aan. Dat komt vooral door de groeiende aanwas van studenten. Het leeuwendeel van die studenten vertrekt na verloop van tijd. Als reactie hierop zetten zowel Nederland als Duitsland initiatieven op om afgestudeerden in de regio te houden. Met name de RWTH Campus spoort regionale bedrijven aan om afgestudeerden in dienst te nemen. Op die manier wordt er getracht hoogopgeleide jongeren in de regio te houden. Naast de ontgroening als gevolg van wegtrekkende jongeren, neemt ook de vergrijzing toe. Daarnaast staat de sociale cohesie onder druk. Gemeenschappen leven voor een deel langs elkaar heen, ouderen langs jongeren, import Vaalsenaren langs geboren Vaalsenaren, etc.

De zwakke sociale structuur is misschien wel het grootste en meest complexe probleem dat Vaals heeft. Vaals is de armste kleine gemeente van Nederland: 13,7% van de Vaalsenaren leeft in armoede. Dit hoge percentage kan ten dele verklaard worden door de Vaalse bevolkingssamenstelling. Ook een scheve verhouding tussen het aanbod van en de vraag naar arbeid lijkt dit te versterken. Zo schreeuwen de Vaalse toeristische sector en de horeca al jaren om geschikt personeel.

Armoede is in Vaals een intergenerationeel probleem, het wordt van generatie op generatie doorgegeven. Ook is de financiële prikkel om te gaan werken voor sommige mensen te laag of zelfs negatief in vergelijking met hun bijstandsuitkering (dit wordt ook wel de armoedeval genoemd). Daarbovenop komt ook nog eens de scheefgroei in het woningaanbod, met een groot aandeel (sociale) huurwoningen, de lage gemiddelde woningprijs (zijnde €153.000) en een verouderd woningbestand, met 87% van de woningen die voor 2000 zijn opgeleverd. Al zijn er grote verschillen tussen de kernen. Het is een enorme uitdaging om deze negatieve sociale spiraal te doorbreken.

Op het grondgebied van Vaals zijn drie basisscholen en enkele peuteropvanglocaties en kinderdagverblijven te vinden. Een middelbare school is er niet, daarvoor moet men naar het Sophianum in Gulpen-Wittem. Daarbuiten zijn er niet veel meer educatieve initiatieven of instellingen in Vaals en ontbreekt dus ook de afstemming met de lokale economie. Wat het opleidingsniveau, de arbeidskansen en dus de aantrek van jongeren weer niet ten goede komt.

Elk jaar doen naar schatting een klein miljoen bezoekers het Drielandenpunt aan, wat op zich een troef is. Alleen valt er uit het Drielandenpunt veel meer te halen, het ontbreekt er aan kwalitatief hoogstaande voorzieningen, juist ook in het centrum van Vaals, waarmee geen duidelijke connectie is. Lang niet al die toeristen houden dan ook halt in het centrum van Vaals, laat staan in één van de andere kernen. Niet uit onwil, eerder uit onwetendheid. Het ontbreekt ook aan een goede infrastructuur tussen het centrum en het Drielandenpunt, die moet verbeteren om mensen langer in Vaals te houden. Het is dus een uitdaging om bezoekers langer aan gemeente Vaals te binden en vast te houden.

Toch zijn de toeristische sector en handel de belangrijkste economische motoren voor de gemeente Vaals en haar inwoners. Alleen is goed merkbaar dat sinds de jaren 70 van de vorige eeuw de kwaliteit van verblijfs-, horeca- en winkelvoorzieningen er niet op vooruit is gegaan, en bovendien sterk seizoensafhankelijk is. Het ontbreekt in veel opzichten aan kwaliteit (restaurants, horeca, winkels, ontmoetingsplaatsen), waardoor je het lage segment aan toeristen trekt, dat relatief weinig te besteden heeft. Het hogere segment toeristen constateert deze gebrekkige kwaliteit ook en kiest er dan ook voor om hun verblijf ergens anders te plannen.

Naast de handel en toerisme is ook de landbouwsector een belangrijke pijler van de Vaalse economie. Echter, de landbouwers hebben het moeilijk. Hierin is Vaals overigens niet uniek, het gaat hier over een West-Europees probleem.

Grensstreken zijn typisch plaatsen waar criminaliteit goed gedijt en in Vaals is dat niet anders. Ook de veiligheid op de wegen is een aandachtspunt. De Maastrichterlaan en de Provinciale weg door Lemiers en Mamelis zorgen ervoor dat de gemeente goed ontsloten is met Aken, en met de rest van het Zuidelijke Heuvelland en Maastricht, maar die goede ontsluiting brengt ook veel lokaal, regionaal en internationaal verkeer met zich mee. In het centrum van Vaals snijdt de Maastrichterlaan de kern in twee.

De conclusie is dat Vaals een enorme potentie heeft met zijn centrale ligging, ingebed in het natuurschoon met cultuurhistorie, maar dat het die potentie onvoldoende benut. Er zijn grote zorgen op sociaal-economisch gebied, en Vaals bevindt zich al decennia lang in een neerwaartse spiraal. Het ontbreekt eenvoudigweg aan kwaliteit in veel opzichten. De economische pijlers (toerisme, landbouw, handel, zakelijke dienstverlening) zijn kwetsbaar en vernieuwing is hard nodig. Gemeente Vaals schreeuwt om nieuw ondernemerschap. Het ontbreekt in Vaals aan dynamiek, die wel hard nodig is om de neerwaartse spiraal te doorbreken. Het zit ook in de cultuur, die een tikje defaitistisch is geworden, door eerdere mislukte pogingen en initiatieven in de afgelopen decennia. Daardoor is het geloof weggeëbd dat het wél kan, en dat Vaals weer in een opwaartse, positieve dynamiek kan geraken. De ziel is uit gemeente Vaals verdwenen, zoals sommige koplopers het benoemden.

Alles overziend, is het bijzonder dat Vaals zo rijk is aan natuurschoon en landschappelijke kwaliteit, en zo relatief arm is in sociaal-economisch opzicht. Dit geeft aan dat de potentie van Vaals maar voor een fractie wordt benut. Dit komt onder meer door een algeheel gebrek aan kwaliteit en door het ontbreken van verbindingen op allerlei niveaus tussen allerlei groepen:

Tussen Vaals en omliggende gemeenten
Tussen de verschillende gemeenschappen
Tussen dorpskern en omliggende wijken
Tussen platteland en gemeenten
Tussen gemeentelijke instelling en bevolking

Hoe groot is de urgentie in Vaals? Wel, we kunnen ons de vraag stellen wat er zou kunnen gebeuren als we niets doen. Stel dat we de huidige ontwikkelingen doortrekken naar de toekomst, dan doemt een schrikbeeld op. Het schrikbeeld van 'Vaals in de Uitverkoop'. Een ontzielde gemeente met veel leegstand en verloedering, een soort Shoarmahalla, met veel discountwinkels, een enkele boer die nog resteert, een gehavend en aangetast landschap, en een soort wingewest van Aken, het sociale afvoerputje van Limburg, met teruggekeerde bordelen en casino's, en een crimineel broeinest. De welgestelde Vaalsenaren zijn weg getrokken, evenals de jongeren, en veel toeristen komen er ook niet meer.

Dit schrikbeeld wil uiteraard niemand, maar toch werd breed gedeeld dat dit zou kunnen plaatsvinden als niet zou worden ingegrepen. Dat vraagt echter wel om lef en leiderschap in gemeente Vaals, om een schaa sprong te maken naar een nieuwe toekomst.

3.

HET WENKEND PERSPECTIEF VAN VAALS VERBINDT

Stel je voor dat gemeente Vaals anno 2030 een toonvoorbeeld is van hoe je ieders levenskwaliteit kan vergroten, door op een slimme en verfrissende manier mensen, plekken en activiteiten met elkaar te verbinden. Jong en oud, Vaalsenaar, buur en bezoeker, dorps- en centrumbewoner, student en high-tech ondernemer, werkzoekende en eigentijdse ambachtswrouw... tussen elk van hen slaat Vaals bruggen. Voor elk van hen biedt ze kwaliteit van wonen en leven, van werken en verplaatsen, van leren en ondernemen. Anno 2030 is gemeente Vaals zelf een bruisende verbinding; geen lappendeken van mensen die langs elkaar heen leven, maar een warm weefsel van mensen die elkaar samen naar nieuwe hoogten tillen.

Landelijke rust en schoonheid verbinden met eigentijdse rurbane dynamiek

Gemeente Vaals anno 2030 is dé zwierige hotspot van de Euregio. Als opgeblonden parels in het groen hebben de Vaalse kernen hun innerlijke kracht van landelijke rust en schoonheid hervonden en worden unieke landschapspanorama's en -elementen beschermd. Het gebied fungeert als een rust brengende groene long tussen vier uitdijende stadsregio's (Maastricht, Parkstad, Sittard-Geleen en Aken). Vaals koestert deze unieke waarde en heeft er kwaliteitsvol op verder gebouwd.

Het waardevolle groene en landschap is letterlijk in de kernen doorgedrongen. Uitlopers van de groene omgeving in de kernen doorkruisen de bebouwde omgeving waardoor er een brug wordt geslagen met het omliggende landschap. Ook bouwwerken op het platteland gaan helemaal op in het landschap, zodanig dat het landschappelijk uitzicht prachtig blijft. Op die manier vloeien de bebouwde omgeving en het platteland naadloos in elkaar over, zijn ze met elkaar verbonden en genieten ze van elkaars sterktes.

De verschillende kernen zijn opgeknapt, stralen kwaliteit uit en bruisen opnieuw van de activiteit. Het rijke cultuurhistorisch patrimonium in de kernen is in ere hersteld en sommige historische panden hebben een eigentijdse, kwaliteitsvolle invulling gekregen. Winkels, woon- en werkplekken: voor ieders portemonnee is er wat te vinden, maar hoe dan ook staat kwaliteit centraal.

Zowat overal heeft anonimiteit plaats geruimd voor karakter. De Maastrichterlaan in het centrum van Vaals is getransformeerd in een charmante winkelpromenade met allure. Het is gezellig winkelen en flaneren in het centrum, waar van alles te verkrijgen is. Luxe boetieks met onbetaalbare producten vind je hier niet, maar wel duurzame kwaliteitsproducten van kleinhandelaars en jonge ambachtslui in alle soorten en maten. Duurzame kwaliteitsproducten werden lange tijd vooral gekocht door welgestelde mensen die het zich konden permitteren. Maar de laatste jaren zijn ze massaal doorgebroken, en zijn ze nu ook populair bij en betaalbaar voor mensen met een lager inkomen en lagere sociale status. Duurzaam is niet duur meer, maar juist goedkoop, ook al doordat niet-duurzame producten zwaarder worden belast en duurder zijn geworden. Door de focus op

lokale en regionale producten, die heel populair zijn geworden, kunnen ondernemers de concurrentie met Aken en Keulen aan.

Het geheel vormt een groene oase te midden van bruisende stadsregio's, die stromen mensen lokt om te onthaasten en te ontsnappen aan de dagelijkse stedelijke drukte.

Als trots proefpalet van wat gemeente Vaals te bieden heeft, van snelle hap tot culinaire hoogstandjes, verbindt de Vaalse horeca mensen via hun smaakpapillen met de regio. Hun motto: "Vind je het niet in een Vaalse tuin, dan vind je het ook niet op je bord". Van land tot keuken, van gewas tot bord zijn Vaals en haar ondernemers onderling nauw verbonden. Producten van regionale bodem worden als ware delicatessen ingezet. Dit resulteert in combinatie met lokale en niet-lokale gastronomische filosofieën in spannende en verrassende horeca-gelegenheden.

Gemeente Vaals heeft succesvol bruggen weten te slaan tussen buiten en binnen, tussen oud en nieuw, tussen producent en consument, tussen bezoekers en inwoners, en tussen kwaliteit en kleinschaligheid. Er heerst een stijlvolle, eigentijdse 'rurbane' dynamiek. Die is wel inclusief, iedereen kan meedoen. Ambacht, authenticiteit en rust zijn de kernwaarden van Vaals, en moderne technologie het omhulsel. De ziel van gemeente Vaals is voelbaar en zichtbaar.

Jong en oud verbinden door nieuwe woonvormen en dienstverlening

Gemeente Vaals is een inclusieve woon- en gezondheidsoase voor jong en oud. Ze biedt ruimte aan een brede verscheidenheid aan betaalbare nieuwe woon- en zorgformules voor alle generaties. Jonge starters en gezinnen vinden het platteland opnieuw aantrekkelijk en ruilen hun krappe, dure stadflats maar al te graag in voor co-housingformules in gerenoveerde hoeves of andere nieuwe woonvormen, al dan niet in een digitaal jasje. Ouderen vinden rust in kleinschalige woon- en zorgclaves, met alle benodigde voorzieningen binnen handbereik.

In de diverse woongemeenschappen komen verschillende functies samen: wonen, ondernemen, ontspannen, toerisme, tuinieren, natuurbeheer of zorg. Dat draagt op zijn beurt bij tot een sterk sociaal weefsel tussen mensen, generaties en

gemeenschappen. De Vaalse woon- en zorgvoorzieningen vinden aansluiting bij het beste wat de Euregio te bieden heeft, met hoge kwaliteit van leven, wonen en verblijven.

Van lifecoaches voor tieners, buddies die nieuwe Vaalsenaren wegwijs maken en talentcoaches voor werkzoekenden, tot burnout-herbronnens voor kenniswerkers en hippe horecaconcepten waar onder andere mensen met een beperking eten van topkwaliteit bereiden ... een brede waaier aan eigentijdse diensten zorgt ervoor dat iedereen in gemeente Vaals dat duwtje in de rug of die ondersteuning kan krijgen om tot bloei te komen, en gezond en gelukkig te zijn.

Uiteraard dragen niet alleen mensen en systemen bij tot de gezondheid en welzijn van de Vaalsenaar, de omgeving doet dat evenzeer. De groene corridors die de kernen op elegante wijze met de buitengebieden verbinden, zorgen niet alleen voor een zachte overgang tussen bebouwde omgeving en natuur, maar gelden ook als een belangrijke basis voor de gezondheid van de Vaalsenaren. De groene studentencampus van gemeente Vaals is één van de fraaiste voorbeelden van welzijnsarchitectuur.

Mensen van overal verbinden via een eigentijds cultureel, toeristisch en educatief aanbod

Om te genieten in Vaals hoeft je niet per se in restaurants of winkelstraten te zijn, er zijn ook volop muziek-, licht- of andere culturele evenementen. Eén blik op de activiteitenkalender en het mag duidelijk zijn: gemeente Vaals bruist opnieuw, zowel op oude en vertrouwde-, als op nieuwe creatieve plekken. Van zomerse openluchtbioscoop in het groen, tot eigentijds theater, comedy en yoga in gebouwen die zijn omgebouwd tot co-working en ontmoetingsplek; van vertrouwd Vaals carnaval tot nieuwe tradities als de drielandengames of droneraces door het unieke Vaalse landschap; in 2030 vormt de culturele programmatie van Vaals een kleurrijke voortzetting van haar historische identiteit, doorspekt met originele, hedendaagse accenten.

Heel veel activiteiten worden bovendien gevoed vanuit dat andere unieke, Vaalse verbindingsstuk: leren en experimenteren. Al-lerend-doen en al-doende-leren is waar het om draait. Zowel traditionele onderwijsinstellingen als nieuwe initiatieven rondom duaal leren zijn beschikbaar voor iedereen om nieuwe ervaring, kennis en vaardigheden op te doen vanuit de praktijk en waar nodig bijgestaan door een leerbuddy. Zo vinden vanuit heel Nederland meerdere leergierigen de weg naar Vaals voor bijvoorbeeld praktijkgericht onderwijs. Vooral de horeca, toerisme, landbouw en gastvrijheid in de meest brede zin, vormen een ideale leeromgeving, waar een waaier van vaardigheden kan worden aangeleerd.

Ook onderwijs voor volwassenen en ouderen bloeit in Vaals. Mensen van alle leeftijden komen naar Vaals om zich om- of bij te scholen als deel van een levenslang leren-traject. Men spreekt dan ook niet zozeer van 'studentenlogementen', maar van 'leerlogementen', plekken waar studenten, ondernemers, ambtenaren en Vaalsenaars gezamenlijk leren, werken en leven. Zo draagt dit veelvormige onderwijs bij aan het versterken van het sociale weefsel. Gemeenschapsvorming is troef in gemeente Vaals.

Vanuit het naburige Aken, de RWTH, de Brightlands campus en de wijdere wereld vinden ook tal van ondernemende onderzoekers in gemeente Vaals een ideale proeftuin voor het testen van slimme oplossingen op het gebied van wonen, zorg, energie, mobiliteit, voeding, landbouw en toerisme. Al dit leren en experimenteren trekt mensen aan, die maar al te graag in Vaals verblijven. Samen leveren zij, alsook hun slimme oplossingen, een verrijkende bijdrage aan het leven in de gemeente en verbinden ze Vaals met de rest van de wereld. Dat kan mede dankzij de unieke ligging van het drielandenpunt, het multiculturele karakter en de aantrekkingskracht op ouderen én jongeren die Vaals heeft.

Vernieuwers en ondernemers uit alle windstreken verbinden door nieuwe vormen van ondernemerschap

Jonge ondernemingen en andere rurbane starters scheppen nieuwe kansen voor Vaals en haar inwoners. Jong en oud, hoog- en laagopgeleid, high- en low- tot no-tech... voor iedereen is er plek om een steentje bij te dragen. Voormalig leegstaande (winkel)panden zijn nu ateliers voor digitale ambachten en (jong) ondernemertalent om innovatieve ideeën te ontwikkelen. Digitale ambachtsslui knutselen slimme gadgets voor het woonzorgcentrum in elkaar vanuit hun co-working ateliers in het centrum, terwijl een theatergezelschap hun nieuwe voorstelling voorbereidt in een goed uitgeruste, opgeknapte schuur in één van de kleinere kernen van Vaals. Jongeren sturen hun teeltwensen per app'je door naar de lokale boer en kijken toe hoe slimme zelfrijdende karretjes het land met hun bord verbinden.

Het is niet enkel technologie wat de klok slaat. Er is minstens evenveel plaats voor (s)low-tech toepassingen, en juist die wisselwerking maakt het boeiend. Zowel de zeer geautomatiseerde land- en tuinbouwbedrijven, die hun deuren open hebben gezet voor technologie, als de traditionele plukboerderijen en bedrijven met voedselbossen zorgen ervoor dat de Vaalsenaar niet meer losgezongen staat van zijn voedsel. De sector heeft ook de band terug aangehaald met de bezoekers via spannende mogelijkheden op het eigentijdse overlappingsgebied van recreatie, voedselproductie en gastronomie.

Het is niet meer de vraag of toeristen halt houden in gemeente Vaals, maar hoelang dankzij diverse, kleinschalige, moderne verblijfsaccommodaties, een uitgebreid cultuurhistorisch, recreatief en gastronomisch programma en de aanstekelijke gastvrijheid van de Vaalsenaren. Alle aspecten werken samen en versterken elkaar. De horden toeristen die het nieuwe drielandpunt weet aan te trekken, vallen als een blok voor de Vaalse charmes.

In kern en dorp, proef je de sfeer van hoop, verwachtingen en grote dromen. Warmhartige Vaalsenaren, het aangenaam en betaalbaar verblijven, de nabijgelegen stadsregio's, de gevarieerde recreatie en de lokale lekkernijen maken van Vaals een unieke plek waarvan velen graag hun uitvalsbasis maken.

Een hele Euregio verbinden via zachte duurzame mobiliteit

Dankzij weloverwogen investeringen in openbaar vervoer en een divers palet aan nieuwe elektrische vervoersmiddelen - en infrastructuur is gemeente Vaals uitstekend ontsloten én is het er fijn vertoeven. Dankzij Euregionale openbaar vervoerlijnen en in combinatie met de nieuwe fietssnelwegen is de gemeente beter dan ooit verbonden met haar omliggende stadsregio's. Tevreden inwoners, handelaars en toeristen genieten van een autoluw centrum, terwijl tal van paden voor wandelaars en e-bikes de kernen van gemeente Vaals en haar centrum verknopen. De radicale keuze voor zachte mobiliteit, met aandacht voor minder mobiele mensen, legt Vaals alvast geen windeieren en maakt haar tot een voorbeeld van moedige, slimme mobiliteit in de Euregio.

Plaatsen en mensen verbinden door tegenstellingen te laten versmelten

Vaals is een smeltkroes van uiteenlopende gemeenschappen, die niet langs elkaar heen leven maar elkaar opzoeken en met elkaar leven. Een rijke mengeling van verschillende talen, afkomsten, ideeën en gewoontes. Het kleine verhoudt zich prima tot het grote: kleine, lokale initiatieven bestaan naast grote evenementen met internationale allure, en verbinden tezamen tijdelijke en permanente inwoners van gemeente Vaals en mensen buiten Vaals. Sterker nog, het is door grote tegenstellingen zoals traditioneel versus nieuwerwets, innovatief versus ambachtelijk te absorberen, dat gemeente Vaals een buitenstedelijk voorbeeld wordt van hoe middelgrote en kleine gemeenten ook een kiembed van vernieuwing kunnen zijn. In Vaals valt altijd wat te beleven, en daar geniet en profiteert iedereen van.

Jong en oud, hoog- en niet opgeleid, gelijk de afkomst, treffen elkaar op tal van ontmoetingsplekken: op het (school)plein, in het park, het restaurant, de kroeg, het grand-café, het atelier, of speelplaats. Gemeente Vaals is zo ingericht dat mensen elkaar makkelijk kunnen ontmoeten, voor werk, vrije tijd, cultuur, of door toeval. Vooral gastronomie is bindend, eten is de kortste weg naar een goed gesprek en verbinding tussen mensen. Op pleintjes en in parken is van alles te doen, slim geprogrammeerd rondom cultuur, gastronomie en multiculturele activiteiten. Ook digitaal zijn mensen en gemeenschappen verbonden, dankzij een digitale gereedschapskist helpen burgers hun buurt veiliger, socialer en gezelliger te maken.

Juist door de digitalisering, robotisering en automatisering is er grote behoefte aan intermenselijk contact, en wordt de menselijke maat heel belangrijk. Zo ontstaan gemeenschappen rondom zingeving en coöperaties van burgers (zorg- en welzijnscoöperaties) die zich bekommeren om hun kwetsbare, vaak oudere medeburger, die bijvoorbeeld langer zelfstandig in de buurt wil blijven wonen. Ook de overheid trekt zich het lot aan van kwetsbare groepen die niet meekunnen met de digitale revolutie, en probeert die kwetsbare mensen te helpen met programma's op het gebied van armoedebestrijding, sociale mobiliteit, herscholing, etc. Net als in de 19de eeuw, ten tijde van de industriële revolutie, toen ook grote groepen buiten de boot vielen, en er een hausse aan burgerinitiatieven (coöperaties) ontstond om armen te helpen en de overheid met wet- en regelgeving, programma's voor educatie en sociale mobiliteit kwam om de armen te beschermen.

Gemeente Vaals verbinden met burgers en regio via een integrale cultuuromslag

Vaals is in bestuurlijk opzicht integraal onderdeel van het Middengebied (regio Heuvelland). Vaals en omliggende gemeenten hebben in 2020 besloten gezamenlijk één regio te vormen om economisch sterker te staan. Dit is een trend die we in heel Noordwest-Europa zien: de opkomst van de regio's. Ook transnationaal komen de regio's op, wat weer een nieuw wenkend perspectief voor Vaals kan worden.

Mede als gevolg hiervan is de gemeentelijke organisatie in Vaals flink op de schop gegaan. De verkokerde, hiërarchische structuur (eilandjes en hokjes) is doorbroken, en daar is een platte projectorganisatie voor in de plaats gekomen. Niet meer top-down, maar bottom-up, met veel autonomie voor ambtenaren en bestuurders. Er wordt gewerkt op basis van vertrouwen.

Het meest zichtbaar is dit in het sociaal domein. Vaals was decennia lang sociaal schraal en kwetsbaar, met relatief veel kwetsbare jongeren en een hoge criminaliteit. Toen is besloten het over een volledig andere boeg te gooien. De gemeente Vaals ging experimenteren met een nieuwe manier van denken en werken, vanuit een nieuw paradigma: geen zorgkantoorje meer spelen, en alles voor iedereen willen regelen en het geld zo goed mogelijk

verdelen. Want die aanpak loste de problemen niet op. Men ging binnen de gemeente proberen te denken en werken vanuit de inwoner van Vaals, in plaats van te bedenken wat die inwoner nodig heeft. Dus niet langer alles organiseren voor burgers, maar het mogelijk maken dat burgers dingen zelf organiseren.

Gemeente Vaals is een faciliterende gemeente, die richting geeft én ruimte biedt, die wendbaar is, met projectteams in plaats van afdelingen met een nieuwe aanpak, vanuit het principe 'Wij Vaals'. Men gaat niet nog meer vergaderen, nota's schrijven en beleidsplannen maken, maar een zoektocht organiseren. Deze nieuwe manier van denken en werken markeert een cultuuromslag binnen de gemeente Vaals, wat nieuw, jong bloed aantrekt.

Deze nieuwe ambtenaren zijn vooral actief in de wijken en buurten en zitten niet achter hun bureau te vergaderen. Zij luisteren naar de noden en behoeften van mensen en proberen die te helpen oplossen, door de leefwereld van mensen te verbinden met de bureaucratische systeemwereld. Zij zijn vooral verbinders, dat staat ook op hun visitekaartje.

De gemeente heeft radicaal gebroken met tientallen zorg- en welzijnsorganisaties en werkt met een klein groepje zorgaanbieders die zich conformeren aan de nieuwe spelregels van de gemeente Vaals (denken en handelen vanuit de inwoners zelf). Een zogenaamde 'coalition of the willing and able'.

Een integrale wijkaanpak staat centraal, waarbij de zorg- en medische domeinen zijn geïntegreerd, zodat wijkverpleegkundigen, huisartsen en jeugdzorgprofessionals intensief samenwerken. Op wijkniveau staat de mens centraal, vanuit zelfredzaamheid en samenredzaamheid. In de praktijk betekent dit dat probleemjongeren integraal worden ondersteund door een klein team van ondersteuners, die faciliteren op het gebied van huisvesting, financiering, onderwijs, medische hulp, schuldhulp en werk. Elke probleemjongere krijgt een 'buddy', een vertrouwenspersoon, die continu optrekt met een jongere en beschikbaar is voor zo'n jongere. Deze integrale aanpak is volledig gericht op preventie, door jongeren perspectief te bieden en ze proactief te begeleiden en te ondersteunen.

Deze proactieve, intensieve, preventieve aanpak is succesvol; na een lastige aanlooperperiode, vol weerstand en onbegrip, ging de aanpak zichtbaar resultaat opleveren, en daalde het aantal probleemjongeren significant. Ook kwetsbare senioren en ouderen worden op deze manier ondersteund, eveneens met positief gevolg.

Deze aanpak is overigens niet alleen een succes in het sociale domein, ook in het fysieke domein, denk aan opgaven als de woningopgave, de energietransitie, de veiligheid, etc.

De cultuuromslag en organisatieverandering heeft ook verregaande

consequenties voor bestuurders. De gemeenteraad moet vooral controleren op hoofdlijnen, en zich niet verliezen in details. Bestuurders en ambtenaren krijgen de ruimte om te experimenteren, en worden niet meteen afgerekend als een experiment mislukt. Vanuit een heldere langetermijnvisie houdt men koers, wat zorgt voor bestuurlijke stabiliteit, te midden van de nodige onrust in de omgeving, zowel op regionaal als internationaal niveau.

Tot slot

Deze transitie-visie heeft meerdere functies. Voor de gemeente Vaals is het een kompas, een richtsnoer om scherpe keuzes en integrale afwegingen te maken voor de komende jaren. Voor Vaalsenaren is het een mobiliserend middel, bedoeld om mensen te mobiliseren om gezamenlijk uit de malaise te komen en de neerwaartse spiraal te doorbreken in gemeente Vaals. Voor koplopers uit de samenleving is het een mogelijkheid om hun idee of plan te koppelen aan een transitiepad van de gemeente, en zo tot een doorbraakproject te komen. Voor ondernemers geeft dit duidelijkheid en consistentie over de richting waarin Vaals zich wil bewegen en zicht op wat hun bijdrage aan deze transitie-visie zou kunnen zijn. En voor bestuurders is dit dé kans om leiderschap te tonen, deze transitie-visie te omarmen en de noodzakelijke keuzes te maken die bepalend zijn voor de toekomst van Vaals. Óf de neerwaartse trend zet door, óf hij wordt omgebogen, de gemeente Vaals groeit uit tot dé parel in Zuid-Limburg en de Euregio.

4.

TRANSITIEPADEN: VAN VISIE NAAR ACTIE

Een transitiepad is een mogelijke weg van het heden naar het toekomstbeeld. Anders gesteld, vanuit de transitie-visie zijn er meerdere paden mogelijk naar het heden. Zo'n transitiepad bestaat uit een reeks acties en interventies om een transitiedoel te bereiken. Dat kan een technologisch pad zijn, een organisatorisch pad, een financieel pad of een cultureel pad. Het verkennen van mogelijke transitiepaden geeft inzicht in welke interventies wanneer nodig zijn om een gesteld transitiedoel te bereiken. Een eerste verkenning is reeds gemaakt van mogelijke transitiepaden voor de visie van gemeente Vaals in 2030. Deze paden dienen echter nog te worden uitgewerkt.

De visie Vaals Verbindt in een notendop komt in essentie hierop neer: Vaals verbindt in allerlei opzichten en creëert fysieke, mentale, bestuurlijke, organisatorische, sociale, ecologische en mobiliteitsverbindingen. Vaals verbindt jong en oud, door nieuwe woonvormen en kwalitatief hoogstaande dienstverlening; Vaals verbindt mensen van overal via een eigentijds cultureel en educatief aanbod; Vaals verbindt de landelijke rust en schoonheid met de rurale dynamiek; Vaals verbindt entrepreneurs en ondernemers uit allerlei windstreken door nieuwe vormen van ondernemerschap te stimuleren; Vaals verbindt een hele Euregio via zachte mobiliteit; en Vaals verbindt de gemeente Vaals met de Vaalsenaren via een wendbare en faciliterende gemeentelijke organisatie.

Op basis van deze kernvisie, waarbij verbindingen centraal staan, onderscheiden we de volgende transitiepaden.

1. Mensen van buiten aantrekken

Vaals heeft meer mensen nodig uit het middensegment, de zogenaamde middenklasse. Daarvoor zijn goede woonmilieus nodig die betaalbaar zijn en zich richten op gezinnen uit de middenklasse. Ook het hogere segment ontbreekt deels, daarvoor zijn kwalitatief hoogstaande voorzieningen nodig, zoals winkels, restaurants, etc. Maar wellicht het allerbelangrijkste is het aantrekken van jongeren en daarvoor is een reeks aan maatregelen en interventies nodig. Vaals is niet aantrekkelijk voor jongeren. Dat begint al met het woningaanbod voor jongeren, dat ondermaats is. Er moeten meer goedkope en functionele appartementen en woningen voor jongeren komen in Vaals. Ook is er veel te weinig te doen voor jongeren. Het openbaar vervoer stimuleren maakt Vaals ook aantrekkelijk voor jongeren, net zoals het organiseren van festivals voor jongeren. Een match-maker voor nieuwkomers kan helpen om jongeren zich sneller thuis te laten voelen in Vaals en het oprichten van een jeugd gemeenteraad betreft jongeren meer bij de lokale politiek.

2. Duurzaam kapitaal aantrekken

Om gemeente Vaals een brede impuls te geven en uit het dal te trekken is vreemd kapitaal nodig. Er is grote behoefte aan investeerders van buiten die in Vaals willen investeren. Niet de zogenaamde cowboys die ook weer geld uit Vaals willen trekken, maar ondernemers die begaan zijn met gemeente Vaals en willen investeren vanuit het hart. Ondernemers worden betrokken bij de transitie-visie, zodat zij mee kunnen helpen om deze visie te realiseren. Ook moet een fors beroep worden gedaan op de Europese en Provinciale subsidiepotten om een aantal initiatieven zoals genoemd in de transitie-visie te kunnen realiseren.

3. Levenslang Leren & Ontwikkelen

Om een leven lang leren en ontwikkelen te stimuleren is een regionaal perspectief van belang. Er zit heel veel kennis & expertise in de regio, bij tal van kennisinstituten, van de Universiteit Maastricht tot Hogescholen en de RWTH in Aken, die benut kan worden. Van belang is dat een cultuur wordt ontwikkeld waarin zoeken-leren-experimenteren wordt gestimuleerd, bij allerlei lagen van de bevolking. Niet alleen bij jongeren, maar juist ook bij mensen op middelbare leeftijd en senioren. Essentieel is dat er een technische middelbare school komt in Vaals, ook om jongeren met een technische opleiding aan Vaals te binden en ze in te zetten in de startende bedrijfjes die Vaals kan opzetten, om de nieuwe economie van de grond te krijgen. Dit hoeft niet noodzakelijk een fysiek gebouw te zijn, maar kan ook virtueel, in de vorm van een digitaal netwerk, al dan niet op een gezamenlijke locatie. Bij zo'n lerende en ondernemende cultuur horen ook aantrekkelijke randvoorwaarden op het gebied van wonen, uitgaan, recreëren, etc. De gemeente Vaals speelt een cruciale rol bij het creëren van de juiste randvoorwaarden om een dergelijk klimaat van leren en experimenteren te scheppen. Dit vraagt om een integrale strategie en aanpak om de juiste dingen in gang te zetten de komende jaren, op het gebied van woonvoorzieningen, ondernemersruimten, kennisuitwisselingsplaatsen, ruimte voor een middelbare school, intensievere uitwisseling van studenten met de RWTH in Aken, een bruisende uitgaansklimaat, een filmhuis voor jongeren, een debat- en lezingen centrum, etc. Dit zijn allemaal acties die op elkaar inhaken, en alleen in samenhang kunnen worden gerealiseerd door de gemeente Vaals.

4. Ontmoetingsplaatsen creëren

Er is een grote behoefte aan meer ontmoetingsplaatsen in gemeente Vaals. Waar kun je als jongere met je laptopje gaan zitten, waar kun je ergens gaan zitten en mensen ontmoeten zonder dat het direct geld kost? De ideeën van de Vaalse koplopers gingen hier vooral over. Zo zijn er ideeën voor het creëren van een (intergenerationeel) filmhuis en een debat- en lezingencentrum in Vaals, het opzetten van zogenaamde co-housing, multi-generatie wooncomplexen, waar jong en oud, hoog en laag opgeleid, bemiddeld en minder bemiddeld, kunnen samenleven vanuit samenredzaamheid om de sociale cohesie te versterken. Een ander idee betreft het opzetten van een gemeenschapshuis 3.0 als ontmoetingsplek annex werkplek en uitgaansplek voor alle bewoners en bezoekers van Vaals. Een smeltkroes voor jong en oud, voor student en ondernemer, voor ZZP-ers en entrepreneurs, etc. Op deze plek wordt gewerkt, gedroomd, gegeten, gelachen en van alles met elkaar gedeeld, en hier ontstaan ook sociale initiatieven. En tenslotte het plan van de Groene Tafels, waarvoor alle bevolkingsgroepen worden uitgenodigd om samen te eten, te genieten van lokale en verse producten, en mensen voorlichting krijgen over gezonde voeding. Ook leren mensen daar koken met verse, lokale ingrediënten, en maken kennis met gerechten uit heel andere culturen.

5. Armoede bestrijden

Armoede is in Vaals een intergenerationeel probleem, dat van generatie op generatie wordt doorgegeven. Vaals is de armste kleine gemeente in Nederland, wat aangeeft hoe diep dit hardnekkige probleem zit. Alleen een integrale aanpak kan dan ook werken, een aanpak die armoede benadert vanuit de sociale, economische, educatieve en generatie invalshoek. We moeten dan ook op zo jong mogelijke leeftijd beginnen, met kinderen die 2-4 jaar oud zijn, en die opvangen en begeleiden. Ook het coachen en begeleiden van probleemjongeren in de vorm van een buddy of life coach kan zeer effectief zijn. De relatief hoge schooluitval in gemeente Vaals beperken is ook belangrijk, net als het aantrekken van een technische middelbare school. Het creëren van lokale werkgelegenheid is een sleutel, zeker in relatie met de RWTH in Aken. Die samenwerking kan geïntensiveerd en beter benut worden, waardoor tal van startups, scale-ups en stageplaatsen kunnen worden gecreëerd.

6. Mobiliteit verduurzamen

Het mobiliteitsvraagstuk is vooral een regionaal vraagstuk, en dat vraagt om een regionale samenwerking in de Heuvelland regio, maar ook met de Euregio. De Middengebied-visievorming, bijvoorbeeld, leent zich bij uitstek voor een verfrissende nieuwe discussie over duurzaam transport in de regio (inclusief logistiek). Het realiseren van de treinverbinding tussen Vaals-Aken-Luik verdient hoge prioriteit en is een lang gekoesterde wens, omdat het de regio ontsluit, en treinverbindingen tussen Europese regio's steeds belangrijker worden. Het realiseren van een tramverbinding tussen Vaals en Aken zou een interessant alternatief kunnen zijn. Ook het realiseren van grensoverschrijdende fietssnelwegen kan zorgen voor een goed alternatief voor het steeds meer vastlopende autoverkeer. Het stimuleren van elektrisch vervoer past in een landelijke trend, en kan praktisch op allerlei manieren gebeuren. Het neerzetten van elektrische oplaadpalen, het elektrisch maken van het gemeentelijk wagenpark, het stimuleren van elektrisch fietsvervoer, via het promoten van 'slow mobility', en het autovrij maken van het centrum van Vaals. Maak van Vaals een proeftuin voor slim en duurzaam vervoer, waarbij kennisinstellingen in de regio kunnen helpen om dit te realiseren.

7. Nieuwe bestuursstijl aanwenden

In de transitie-visie staan al richtlijnen voor het nieuwe besturen. Besturen vanuit een regionaal perspectief, de toekomstige Heuvelland-regio, waar Vaals de parel in is, en waarbij tegelijkertijd geschakeld wordt op wijk- en buurtniveau vanuit een gemeentelijk perspectief. Dat vraagt ook om nieuwe bestuurders met andere competenties, die kunnen schakelen op verschillende schaalniveaus, en die visie aan actie kunnen koppelen via een consistente strategie. Het vergt ook ambtenaren die kunnen denken en werken vanuit de Vaalsenaar, en niet alleen blijven bedenken wat nodig is voor Vaalsenaren. De gemeentelijke organisatie van Vaals moet daarbij worden getransformeerd naar een wendbare, lerende en flexibele organisatie, die toekomstbestendig is. Dat vergt een flink aantal stappen en zal gauw 10 jaar in beslag nemen. Het is dan ook belangrijk om al experimenterend in de richting te werken van de transitie-visie, en de huidige klassieke organisatie stap voor stap om te polen.

8. Wonen, leefbaarheid en veiligheid zin impuls

Het huidige woningaanbod in gemeente Vaals is te eenzijdig, het mist de diversiteit om uiteenlopende doelgroepen adequaat te kunnen bedienen. Wil gemeente Vaals meer jongeren aan zich binden, dan zullen er betaalbare woningen in een leefbare en veilige omgeving voor jongeren moeten komen. En die zijn er nu onvoldoende. Aan de ene kant kunnen bestaande panden in het centrum worden gerenoveerd en getransformeerd tot eenvoudige appartementen voor jongeren. Aan de andere kant kunnen nieuwe woningen voor jongeren worden gebouwd aan de rand van het centrum, of in de omliggende kernen. Ook het woningaanbod voor het middensegment is heel beperkt, en nieuwe woonmilieus zijn nodig voor de middenklasse, die vaak niet meer terecht kan in grotere gemeenten en steden, omdat die te duur worden. Gemeente Vaals kan op deze trend inspringen door betaalbare woningen aan te bieden voor de middenklasse als onderdeel van aantrekkelijke en veilige woonmilieus. Hierbij kunnen nieuwe woonconcepten een stimulerende rol spelen, zoals co-housing en modulair wonen, die elders al worden ontwikkeld en interessant kunnen zijn voor gemeente Vaals. Overigens ook voor wonen geldt, zoals in de omgevingswet wordt gesteld, dat de dialoog met de burgers belangrijk is: welke noden en behoeften hebben zij nu en in de toekomst op vlak van wonen?

9. Werken & Ondernemen vernieuwen

Gemeente Vaals is nog grotendeels geworteld in de traditionele economie, en minder goed in de nieuwe, digitale platform economie. Nieuwe vormen van ondernemerschap door entrepreneurs zijn essentieel om in gemeente Vaals van de grond te krijgen. Daarvoor is een stimulerend ondernemersklimaat nodig, waarbij entrepreneurs worden gestimuleerd zich te vestigen in gemeente Vaals. En daarvoor is een adequaat aanbod van goed opgeleid personeel dat kan werken in deze nieuwe ondernemingen nodig. Een ecosysteem van netwerken, bedrijven en entrepreneurs, die een levendige cultuur vormen waarin ondernemerschap wordt gestimuleerd is onontbeerlijk. Aantrekkelijke en betaalbare plekken voor deze entrepreneurs met goede voorzieningen, zoals een digitale infrastructuur, horeca en retail, maar ook aantrekkelijke woon- en co-working plekken voor medewerkers, zijn een belangrijke randvoorwaarde. Hier ligt een primaire taak voor de gemeente Vaals.

10. Ontspannen & gezond leven stimuleren

Gemeente Vaals zou de wellness plek van Zuid-Limburg kunnen worden, een plek waar je energie van krijgt en waar je je kunt opladen. Nergens anders in Nederland vind je zo'n combinatie van landelijke rust en schoonheid van een prachtig heuvellandschap en de eigentijdse urbane dynamiek, geworteld in een rijke cultuurhistorie. Dat vraagt om een uitgekiende marketing strategie, en het veel beter benutten van deze potentie. Nieuw ondernemerschap is nodig, dat deze kansen benut voor Vaals 2.0 als oplaadstation waar je energie van krijgt. Evenementen die deze combinatie uitstralen kunnen helpen om dit nieuwe beeld voor Vaals uit te dragen. Een voorbeeld hiervan is het plan om de Kerstdroom 2020 te realiseren, waarin ondernemers en bewoners samen met de gemeente een kerstspookje realiseren in het hart van Vaals. Bezoekers en bewoners van gemeente Vaals wanen zich in een kerstwereld met live muziek, een schaatsbaan en lokale lekkernijen. Iedereen is welkom en voor iedereen valt iets te beleven. De nadruk ligt op het elkaar ontmoeten en samen een sfeervolle kerstbeleving hebben.

Meer interesse in de initiatieven van de Vaalsenaren? Zie kader in Appendix II.

5.

WAT BETEKENT DIT VOOR DE GEMEENTE VAALS?

De transitie in het sociaal en ruimtelijk domein nopen gemeenten om een faciliterende rol en werkwijze te ontwikkelen. Faciliteren betekent in deze context richting geven én ruimte bieden. Dat lijkt tegenstrijdig maar dat is het niet. Richting geven houdt in heldere, ambitieuze kaders stellen en duidelijke spelregels opstellen. En anderzijds ruimte bieden: juridische ruimte, financiële ruimte, organisatorische ruimte en mentale ruimte. Veel initiatieven vanuit de samenleving lopen tegen allerlei systeembarrrières op, die een gemeente kan wegnemen. Soms gaat het om geld, soms om regels en verordeningen, soms om kennis en toegang tot netwerken. Kortom, een gemeente moet vooral niet zelf alles willen organiseren, maar het mogelijk maken dat anderen het kunnen organiseren. Dat is een kerntaak van een moderne, innovatieve gemeente. Dat vereist dat je als gemeente dingen uit handen geeft. Voor de gemeente Vaals betekent dit denken en werken vanuit de Vaalsenaar, niet vanuit wat de gemeente Vaals denkt dat de Vaalsenaar nodig heeft. Moderne ambtenaren spelen dan ook veel buiten, luisteren goed en verbinden de leefwereld van mensen aan de systeemwereld van bestuurders.

De transitie in het sociaal domein gaat primair om de overheveling van taken, bevoegdheden en financiën van het Rijk naar gemeenten. Nog belangrijker echter is de paradigmatische verschuiving van klassieke hulpverlening naar moderne ondersteuning, van 'zorgen voor' naar 'zorgen dat'. De uitvoering ligt geheel in handen van gemeenten, en die hebben die regierol met beide handen aangepakt. Ze hebben de administratie op orde gebracht, het geld zo goed mogelijk verdeeld, alles geregeld en iedereen zorg geleverd. Dat was nu echter juist níét de bedoeling, de idee was dat gemeenten anders zouden gaan denken, werken en zich anders zouden gaan organiseren, en dat is nog niet gebeurd. Gemeenten spelen zorgkantoor en hebben een regisserende rol, maar zouden een faciliterende rol moeten hebben. Het is overigens een misverstand te denken dat een faciliterende rol saai is, integendeel, het vergt juist een proactieve, stimulerende en agenderende werkwijze.

De transitie in het ruimtelijk domein wordt gestimuleerd door de nieuwe Omgevingswet, die in 2021 in werking gaat. Één integrale wet op het gebied van de fysieke leefomgeving, die de besluitvorming eenvoudiger, flexibeler en sneller moet maken. De Omgevingswet legt het initiatief niet zozeer bij de overheid, maar bij de omgeving, met name bij burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties. Participatie van die omgeving is dus een noodzakelijke voorwaarde. Overheden zijn verplicht om een participatietraject op te zetten, al staat nergens voorgeschreven hoe ze dat moeten doen. Dit sluit aan bij de huidige trend dat initiatiefnemers hun eigen participatietraject opzetten en inrichten, en de gemeente vervolgens beoordeelt in hoeverre dit tegemoet komt aan de geest van de wet. De rol van de overheid verschuift hierbij van regisserend naar faciliterend, en die van burgers en bedrijven wordt actiever.

De omgevingswet markeert de overgang van sectoraal beleid naar integraal beleid, en noopt gemeenten om integraal te gaan denken en werken. Dat zijn vaardigheden die ambtenaren en bestuurders zich eigen dienen te maken de komende jaren. Tevens zet de Omgevingswet aan tot samen denken en samen werken. Dienen in plaats van sturen vraagt om het loslaten van eigen ideeën en plannen, en je welwillend verplaatsen in de ideeën van iemand anders. Niet langer zelf plannen maken, maar plannen van anderen mogelijk maken. En niet langer plannen toetsen, maar initiatieven stimuleren.

Voor de gemeente Vaals betekent dit een interne transitie. Een organisatorische transitie, naar een ander type organisatie, een cultuuromslag, naar anders denken, en een andere praktijk, naar anders uitvoeren. Een moderne gemeente is wendbaar, en niet opgedeeld in silo's en hokjes, maar is horizontaal georganiseerd, als een netwerkorganisatie, met projectteams rondom zelfsturing en samensturing. Het organisatiemodel van Vaals is nog klassiek, top-down en centraal georganiseerd, en is dringend toe aan herziening. Een gemeente is wendbaar als de organisatie flexibel kan inspelen op signalen van buiten, als de organisatie lerend is en stelselmatig leerervaringen vastlegt, als multidisciplinair werken het uitgangspunt is, als men de burger echt begrijpt, en als wordt gewerkt op basis van vertrouwen. Als we de gemeente Vaals langs deze wendbaarheidscriteria leggen, kunnen we constateren dat de organisatie verre van wendbaar is.

Uiteindelijk zal de gemeente Vaals in organisatorisch opzicht ook een digitaal platform moeten vormen en op die wijze ook met burgers en bedrijven moeten gaan communiceren. De digitalisering snijdt dwars door de silo's heen van de gemeente Vaals en vraagt om een andere manier van communiceren. Je communiceert en interacteert als gemeente met gemeenschappen van burgers en bedrijven op digitale wijze. Uiteraard heeft dit tijd nodig, en blijven de reguliere taken van de gemeente Vaals voorlopig nog bestaan, maar het is wel een wenkend toekomstperspectief. Men kan opwerpen dat een groot deel van de burgers nog steeds een traditionele rol verwacht van de gemeente, en dat klopt ook, zo blijkt uit onderzoek. Maar zo verlopen transitie's nu eenmaal, in fasen en groepen. Een klein deel van de burgers is al proactief, ca. 5-10%, de voorlopers, een groter deel is geïnteresseerd maar staat in de wachtstand (ca. 20%), de voorlopers van het peloton, een groot deel staat nog op afstand, het peloton (ca. 50%), en de achterblijvers zijn tegen en willen er niets mee te maken hebben (ca. 20%). Over 5-10 jaar ziet dit plaatje er heel anders uit, over 20 jaar is het beeld gekanteld. Door transparant te zijn in haar communicatie kan de gemeente Vaals de verwachtingen managen bij de bevolking, en deze strategie van groot denken en klein doen aan iedereen uitleggen.

De cultuuromslag is in Vaals nog nauwelijks van de grond gekomen. Ook al zijn er wel aanzetten tot een meer faciliterende rol en werkwijze binnen de gemeente Vaals, zoals in het sociaal domein, is er nog een lange weg te gaan voordat sprake is van een cultuurverandering binnen de gehele organisatie in Vaals.

Het vraagt ook om schaken op verschillende schaakborden. Het economisch schaakbord is dat van de regio, het sociale schaakbord dat van de gemeente, en het gemeenschapsschaakbord is van de wijk en buurt. De omgevingswet snijdt dwars door deze schaalniveaus. Ambtenaren en bestuurders moeten dus kunnen schaken op het regionale, gemeentelijke en wijkniveau. Het is als het ware dansen tussen de schalen. Ambtenaren gaan veel buiten opereren en de leefwereld van Vaalsenaren verbinden met de systeemwereld, zij denken en handelen vanuit de Vaalsenaren zelf. Bestuurders sturen op hoofdlijnen, bemoeien zich niet met details, en hanteren de transitie-visie als handelingsperspectief, en koppelen voortdurend de korte termijn actualiteit aan de langetermijnvisie. De nieuwe burgemeester wordt transitie-manager en leidt het transitieproces, en bewaakt ook de uitvoering van de visie, die verloopt als zoek-leer- en experimenteertraject. En de gemeenteraad ten slotte, dient een zekere afstand te nemen, en ruimte te scheppen voor de transitie aanpak. Niet onmiddellijk alles direct beoordelen en afrekenen op rendement, maar tijd en ruimte gunnen voor experimenten, en ook accepteren dat experimenten kunnen mislukken en daarvan proberen te leren.

De voorliggende visie sluit aan bij de lopende transities waar Vaals mee te maken heeft, op het gebied van landbouw, energie, klimaat, ruimte, onderwijs en het sociaal domein. De visie voor Vaals in 2030 is in feite een transitie-visie, en het ijkpunt voor Vaals de komende 10 jaar. Als de gemeente Vaals deze transitie-visie wil realiseren, zal de gemeente Vaals moeten veranderen, zoals boven aangegeven. De gemeente Vaals zal wendbaarder moeten worden, om flexibeler in te kunnen spelen op de snel veranderende samenleving en economie. Ook zal de gemeente Vaals een ander organisatie-model nodig hebben, om integraal te kunnen werken, een meer horizontale organisatie-vorm, projectgericht, waarbij de transitie-opgaven het belangrijkste uitgangspunt zijn voor het organisatie-model. En tenslotte zal de uitvoering van de gemeente sneller en slagvaardiger moeten worden, minder bureaucratisch en procedureel, met minder regels en voorschriften, en juist met regelruimte voor doorbraakprojecten van koplopers uit de samenleving, onder meer diegenen die betrokken zijn bij het ontwikkelen van deze transitie-visie.

De benodigde interne transitie van het gemeentelijk apparaat van Vaals vraagt tijd en ruimte. Het zou zeer onverstandig zijn de gehele gemeentelijke organisatie op de schop te nemen. Verstandiger is om het geleidelijk te doen en in kleine stappen. Het is een evolutionair veranderproces, een combinatie van groot denken en klein doen. Neem daarvoor de tijd, een cultuurverandering realiseren kost minstens 10 jaar, als het al lukt. Zoiets kun je niet van bovenaf opleggen of afdwingen. Je kunt hooguit de randvoorwaarden creëren, waaronder het zou kunnen lukken. Het is aan te raden met een klein team te beginnen, koplopers binnen de gemeente Vaals, die openstaan voor deze nieuwe manier van denken en werken, of daar al mee bezig zijn. Ga met dit team van ca. 5-10 mensen aan de slag, en start een paar experimenten rond de paden van de transitie-visie. Faciliteer met dit team ook de koplopers uit Vaals die al bezig zijn met projecten, die

tegen allerlei weerstanden oplopen, en kijk goed waar je die koplopers mee kunt helpen. Soms zijn het regels waar ze tegen aan lopen, soms geld, soms hebben ze behoefte aan kennis of toegang tot netwerken. Accepteer ook dat een aantal van deze experimenten kan mislukken en leer daarvan, en start vervolgens met nieuwe experimenten vanuit deze leerervaringen. Een paar experimenten hoeven slechts te slagen en door te breken (via opschaling), om de energie vast te houden en het geloof in het proces te behouden. Door succesvolle experimenten aandacht te geven en in de etalage te zetten, komt ook positieve energie vrij. Uiteindelijk is er niet echt een alternatief, want anders denken, werken en organiseren moet uiteindelijk toch de norm worden, en door kleinschalig te beginnen, wordt het risico voor de organisatie aanzienlijk verkleind.

Kortom, start een proces van zoeken-leren-experimenteren vanuit de transitie-visie en de paden die er nu liggen. Dat wil niet zeggen plots de huidige taken en werkwijzen volledig loslaten, maar de transitie-visie zelf (inclusief paden) en de uitvoering ervan als een unieke opportuniteit inzetten om anders te leren werken en te experimenteren. Op termijn zal deze nieuwe werkwijze de klassieke gaan vervangen, al-doende-leren, al-lerende-doen.

GERAADPLEEGDE BRONNEN

AlleCijfers. (2019). *Informatie gemeente Vaals*. Geraadpleegd op 20 januari 2020, van <https://allecijfers.nl/gemeente/vaals/>

Atrivé. (2017). *Woonvisie Vaals: een kwaliteitsimpuls voor Vaals*. Geraadpleegd van <https://www.vaals.nl/data/downloadables/2/4/woonvisie-vaals.pdf>

Bertrand, H. (2019, 16 juli). Zomerserie: op bezoek in Vaals. *De Limburger*. Geraadpleegd van https://www.limburger.nl/cnt/dmf20190708_00113663/vaals-voelt-als-buitenland-in-eigen-land

CBS. (z.d.). *CBS StatLine: bevolkingsontwikkeling; regio per maand*. Geraadpleegd op 20 januari 2020, van <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/37230ned/table?ts=1579515081661>

CBS. (z.d.). *StatLine: Geregistreeerde criminaliteit; soort misdrijf, regio*. Geraadpleegd op 20 januari 2020, van <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/83648NED/table?ts=1579689929004>

CBS. (z.d.). *CBS StatLine: Landbouw; gewassen, dieren en grondgebruik naar gemeente*. Geraadpleegd op 22 januari 2020, van <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/80781ned/table?ts=1579702980474>

Cittaslow Nederland. (z.d.). *Cittaslow: Vaals*. Geraadpleegd op 20 januari 2020, van <https://www.cittaslow-nederland.nl/netwerk/vaals/>

Curvers, N., Willems, L., & Provincie Limburg. (2018). *Op zoek naar de Euregio-factor*. Geraadpleegd van https://www.limburg.nl/publish/pages/783/op_zoek_naar_de_euregio-factor.pdf

data.politie.nl. (z.d.). *Geregistreeerde overlast; soort overlast, gemeente*. Geraadpleegd op 20 januari 2020, van <https://data.politie.nl/#/Politie/nl/dataset/47021NED/table?ts=1579697252339>

De Veerde, J. (2016, 21 mei). AD Misdaadmeter 2016: de ranglijst en alle cijfers. *Algemeen Dagblad*. Geraadpleegd van <https://www.ad.nl/binnenland/ad-misdaadmeter-2016-de-ranglijst-en-alle-cijfers~aa3fa577/>

Economische Samenwerking Zuid-Limburg (ESZL). (2018). *Factsheet: Vaals*. Geraadpleegd van <https://www.eszl.nl/wp-content/uploads/2018/10/Factsheet-Vaals.pdf>

Gemeente Vaals. (z.d.). *Cittaslow Vaals: verrassend, veelzijdig, veelkleurig*. Geraadpleegd op 20 januari 2020, van <https://www.vaals.nl/bestuur-en-organisatie/cittaslow>

Gemeente Vaals. (z.d.). *Onderwijs, peuterspeelzaal en kinderopvang*. Geraadpleegd op 20 januari 2020, van <https://www.vaals.nl/inwoners/onderwijs-peuterspeelzaal-kinderopvang/>

Gemeente Vaals. (z.d.). *Strategische visie Vaals 2020*. Geraadpleegd van <https://www.vaals.nl/data/downloadables/1/8/4/strategische-visie-vaals-2020.pdf>

Hubers, A. (2018, 1 mei). Werkloosheid in Limburg opnieuw gedaald. *1 Limburg*. Geraadpleegd van <https://www.1limburg.nl/werkloosheid-limburg-opnieuw-gedaald>

L1. (2014, 15 september). *Bijna overal in Limburg meerderheid inwoners boven de 50 jaar*. Geraadpleegd op 20 januari 2020, van <https://l1.nl/bijna-overal-in-limburg-meerderheid-inwoners-boven-de-50-jaar-27927>

Limburg Economic Development 2020. (z.d.). *Samen werkt, factsheet: Vaals*. Geraadpleegd van <https://www.zuidlimburg.nl/download/150622factsheetvaalsdigitaal.pdf>

Moventem. (2019). *Rapportage onderzoek woonbehoefte Gemeente Vaals (19072)*. Geraadpleegd van https://www.vaals.nl/data/downloadables/2/7/3/rapportage-woonbehoefte-vaals_november-2019.pdf

Provincie Limburg. (2019). *Bestemming Zuid-Limburg 2030: Visie Vrijtijdseconomie (2019– 1221)*. Geraadpleegd van <https://www.sittard-geleen.nl › dsresource>

Rotmans, J. (2018). 'Omgevingswet als Transitieopgave', G40 Stedennetwerk, Essay, Den Haag, Mei 2018.

Rotmans, J. (2019). 'Een Transitie Aanpak voor Aardgasvrije Wijken', essay in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken, December 2019, Den Haag.

Rotmans, J. (2020). 'Verandering van Tijdperk: wat betekent dat voor het Openbaar Bestuur?', essay in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken, Januari 2020, Den Haag.

Soete, L. (2019). 'Van groen hart tot groene long', Strategisch actieplan voor Middengebied Zuid-Limburg

Van der Valk, J., Herbers, D., Menger, J., & CBS. (2017). *Aandacht voor armoedecijfers bij grensgemeenten - Vaals en verder*. Geraadpleegd van <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2017/48/het-armoederisico-in-vaals-cijfers-en-methodiek>

Van Lare, W. (2019, 2 maart). Hoe veilig is jouw gemeente? Bekijk het hier. *Algemeen Dagblad*. Geraadpleegd van <https://www.ad.nl/binnenland/hoe-veilig-is-jouw-gemeente-bekijk-het-hier~a9240099/>

Wergroep Armoede Maastricht-Heuvelland, & Gemeente Maastricht Team Onderzoek & Statistiek, Jan Sommers. (2016). *Regionaal Armoede Onderzoek Maastricht-Heuvelland*. Geraadpleegd van <https://www.sociaaldomein-maastricht-heuvelland.nl/wp-content/uploads/2016/06/B-1-Regionaal-Armoede-Onderzoek-Def.pdf>

Appendix I

Doorlopen stappen in het Transitieproces

De stappen die tot nu toe zijn gezet zijn de volgende

FASE 1 **Vorbereidende fase** November 2018 - Maart 2019

In november 2018 heeft de raad opdracht gegeven om een nieuwe strategische visie te ontwerpen. Wat zijn de voorwaarden van de raad? Bepaald wordt dat de raad eigenaar is van het proces en dat het college eindverantwoordelijk is voor de uitvoering. De strategische visie dient het sturingsdocument voor de raad voor de komende jaren te zijn.

De raad geeft vervolgens aan dat de Vaalsenaren aan zet zijn om invulling te geven aan deze visie. Vervolgens wordt besloten om met de transitieaanpak aan de slag te gaan onder begeleiding van Jan Rotmans.

Op 16 januari 2019 presenteerde Jan Rotmans de transitieaanpak voor de gemeenteraad van Vaals. Hierbij ging het om draagvlakontwikkeling voor het visieontwikkelingstraject, zodat tijd en ruimte ontstond voor het transitieproces.

Op voorstel van het college van 22 januari kiest de raad ervoor om met de transitie aanpak aan de slag te gaan, wat impliceert dat een groep Vaalsenaren, de koplopers, de eerste basis van de visie gaat ontwerpen.

In die periode is werk gemaakt van een actorscan die in eerste instantie voor de arena samenstelling relevant was. Op basis van een long list hebben Jan Rotmans en Pantopicon een voorstel gedaan welke profielen en mensen het beste voor de arena benaderd zouden worden (met het voordeel dat zij niemand kennen en puur vanuit neutrale profielschetsen konden werken)

Het projectteam (Jan, Nicole en collega's) is vervolgens aan de slag gegaan met een verkenning van Vaals & omgeving om de hefbomen en barrières vandaag voor mogelijke duurzame omwentelingen in Vaals inzichtelijk te maken (waar schuilt het duurzaam innovatiepotentieel). Ook werd verkend welke mogelijke toekomstige veranderingen op Vaals afkomen en welke nieuwe kansen en bedreigingen deze opleveren met het oog op duurzame omwentelingen. Daarnaast zijn ook de bestaande visie en strategieën voor Vaals geanalyseerd.

FASE 2 **Verkenningfase** April - Juni 2019

In deze fase was de eerste transitie arena op 2 mei 2019 een belangrijke mijlpaal. De reeds voorbereide systeemanalyse en toekomstverkenning werden voorgelegd aan de groep koplopers: zij verdiepten de analyse en gingen vooral samen op zoek naar transitiepotentieel van Vaals en omgeving. Ook maakten zij onderling nader kennis. Er werd inspiratie van buiten aangereikt: vernieuwende en inspirerende voorbeelden van elders (internationaal), werden getoond om op nieuwe gedachten voor Vaals te komen. Met name wat betreft mogelijke duurzame vernieuwingen en omwentelingen (op velerlei vlak, denk aan mobiliteit, slimme structuren, wonen, werken, etc).

FASE 3 **Transitie visie ontwerp** Juni - September 2019

In fase 3 heeft het projectteam in samenwerking met het kernteam (Reg van Loo, John Bertram en Rivka Valkenberg van de gemeente Vaals, en Jan Rotmans en Nicole Rijkens als opdrachtnemers) op basis van de uitkomsten van fase 1 en 2 al eerste (groe) transitiebeelden voor 2030 ontworpen; hoe kan een duurzaam Vaals er in 2030 uitzien? Tijdens de tweede transitie arena (17 juni 2019) zijn deze beelden bediscussieerd en verdiept en aangevuld. Leidende vraagstellingen waren: Wat spreekt ons aan in de verschillende visies? Wat minder? Welke concepten en elementen zijn verenigbaar en welke niet? Deze discussie convergeerde naar één beeld, de kreet Vaals verbindt werd een gedeeld beeld.

In de zomerperiode heeft het projectteam geprobeerd op basis van alle bouwstenen een eerste versie van de transitie-visie op te stellen. Deze visie is in de derde transitie arena (12 september) met de koplopers besproken en verdiept. Tijdens deze sessie zijn ook heel wat ideeën gedeeld met elkaar hoe deze visie verder uitgevoerd zou kunnen worden en welke rol voor de Vaalsenaren daarin weggelegd zou kunnen worden. Eerste transitiepaden schermenden toen al door. Tijdens de raadsessie van 30 september zijn de visie in wording en de transitiepaden gepresenteerd aan de raad. Toen is ook stilgestaan bij de vraag wat de raad van de visie vond en welke rol zij voor zichzelf voor de uitvoering van de visie zien. Deze avond is positief verlopen, enthousiasme voor inhoud en proces werd geuit (elk raadslid heeft dit persoonlijk schriftelijk vastgelegd).

FASE 4

Transitiepaden en acties ontwerpen

September - Oktober 2019

Hoogtepunt van fase 4 was de presentatie van de visie aan alle Vaalsenaren op 16 oktober 2019, Iedereen was uitgenodigd in de Kopermolen en kon meedenken over de visie. Zo'n 300 mensen hebben de Kopermolen bezocht en hebben gereflecteerd op de visie en hebben meegedacht over de vraag welke acties in Vaals wenselijk zijn en welke rol zij ook voor zichzelf hierin zagen weggelegd. De letterlijke uitkomsten van deze reflecties zijn vastgelegd.

Op 24 oktober is de arena samengekomen om de inzichten van de Kopermolen te bekijken en de visie op punten nog wat bij te stellen. Er zit energie in de groep koplopers. Zij willen zelf acties opzetten en niet wachten op een visiedocument. Er is besloten werk te maken van een aantal acties die goed kaderen in de visie en die ook redelijk goed uitvoerbaar zijn door de buitenwacht. Deze worden momenteel verder uitgewerkt.

Op 11 november is de visie en zijn de acties die de koplopers voor ogen hebben gelanceerd in de raadsvergadering. Onder het motto visie in actie, visie in uitvoering, zijn ook mooie projecten en initiatieven toegelicht door de koplopers zelf. Deze raadsbijeenkomst was goed bezocht. Het enthousiasme bij de raadsleden was duidelijk proefbaar.

FASE 5

Verder uitwerking paden en acties

November - nu

Verdere uitwerking van de paden en acties en equiperen van de interne organisatie. Op 26 november hebben zo'n 50-tal collega's (de hele organisatie was uitgenodigd) de visie actief eigen gemaakt en ook over hun eigen rolbepaling nagedacht. De reacties op de visie waren overwegend positief, een enkeling gaf blijk van een afwachtende houding (een ieder heeft persoonlijk gereageerd, schriftelijk). Enkele collega's hebben uit eigen beweging ook aangegeven dat ze bij het uitvoeren van de visie en het begeleiden van externen bij het opzetten van acties willen helpen. Duidelijk is dat de strategische visie een nieuwe manier van werken impliceert. Deze werkwijze vormt het kader voor het verandertraject dat de organisatie nu doorloopt. In deze fase wordt de oogst tot nu toe, visie, transitiepaden en acties, ook vastgelegd in voorliggend document.

Belangrijk is dat de interne organisatie in samenspraak met de buitenwacht de transitiepaden verder gaat uitwerken en uitvoeren. Er is al beleid in de pijplijn of in uitvoering dat langs de visie gelegd zou moeten worden. Hier betrekken we graag de ambtenaren bij. Voorliggend document is dus een levend document.

Ondertussen werken de koplopers (en andere inmiddels aangehaakte Vaalsenaren) verder aan het opzetten van acties. In meer informele settings komen leden van de arena samen. De community builder van de gemeente (Rivka Valkenberg) zorgt voor de verbindingen tussen de gemeentelijke organisatie en Vaalsenaren die activiteiten ontwikkelen die passen binnen de transitie-visie. De community builder helpt koplopers uit Vaals om hun initiatief ook daadwerkelijk te realiseren, en schakelt dus voortdurend tussen deze koplopers wereld en de bureaucratische systeemwereld van de gemeente Vaals. Wat de interne afstemming betreft met de gemeentelijke organisatie stemt zij met de gemeentesecretaris af. De nieuwe burgemeester kan gezien worden als de transitie-manager (zoals ook de profielbeschrijving destijds is beschreven).

Het gehele traject is tot nu toe nauwlettend en intensief opgevolgd door een zogeheten kernteam waarin de voormalig burgemeester, de gemeentesecretaris, de trekkende ambtenaar (Rivka Valkenberg), Jan Rotmans en Nicole Rijkens van Pantopicon / Universiteit Maastricht hun plaats innemen. Het idee is dat de externen overbodig worden en het proces en de uitvoering van de visie, onder leiding van de transitie-manager (de burgemeester), de community builder (ambtenaar van de gemeente voor de externe dynamiek) en de gemeentesecretaris (voor de interne dynamiek en afstemming) op eigen benen komen te staan.

Appendix II

Initiatieven uit Vaals

We wachten niet totdat de inkt is opgedroogd van dit document. Ondertussen willen en zijn Vaalsenaren aan de slag met initiatieven die goed kaderen in de visie, en dus de verbinding voorop stellen als doel van het initiatief en als aanpak (samen staan we sterk). Er is speciale aandacht voor jongeren, zij zijn de toekomst van Vaals en verdienen een prominente rol in deze visie uitvoering. Ook komt in veel initiatieven educatie in de breedste zins des woords terug. Educatie is een van de belangrijkste pijlers van een gezonde sociaal economische structuur van de gemeente Vaals.

De volgende initiatieven worden in concreto al opgepakt:

Jongeren en verenigingsleven verbinden

In coproductie met ambtenaren zullen koplopers vanuit het jongerencentrum de verbinding maken tussen de jongerencultuur en het traditionele verenigingsleven. Doelstelling van het project is deze twee naast elkaar bestaande initiatieven te verbinden en hierdoor enerzijds het verenigingsleven te behoeden voor uitsterving, anderzijds twee verschillende leeftijdscategorieën met elkaar te verbinden en meer en uitgebreider gebruik te maken van het jongerencentrum met activiteiten die voor een breder publiek toegankelijk zijn.

Nieuwe woonformules in Vaals

Er is nood aan nieuwe woonvormen. Het voorstel is te verkennen hoe in Vaals sociale cohesie en zelfredzaamheid versterkt kunnen worden door de inzet van "multi-generatie" wooncomplexen/buurtten. Hierbij kan veel inspiratie uit bestaande vernieuwende concepten elders gehaald worden.

Co-working Vaals

Willen we nieuw ondernemerschap stimuleren en Vaalse ondernemers hier houden, dan is er nood aan een co-workingplek of een co-working station in Vaals. Een plek waar je andere ondernemers ontmoet, nieuwe ideeën ontwikkeld, waar je als startende ondernemer aan de slag kan, waar je collectieve faciliteiten vindt. Vandaag de dag zijn er al heel wat mooie concepten te vinden in grote en in kleine gemeenten, die inspireren hoe zo'n plek ingericht kan worden en welke slaagfactoren aan de orde zijn. Genoeg plekken in Vaals die zich hier bij uitstek voor lenen.

Gemeenschapshuis 3.0

Er is sprake van een grote behoefte aan een nieuwe fysieke plek in Vaals die kan dienen als ontmoetingsplek / werkplek / uitgaansplek voor alle bewoners en bezoekers van Vaals. Een smeltkroes voor jong, oud, bewoner, bezoeker, ondernemer, student, zzp-er, startup of oude rot in zijn/haar vak. Op deze plek wordt gewerkt, gedroomd, gegeten, gelachen en indien nodig ook met elkaar gehuild. Hier worden nieuwe en oude Vaalsenaren welkom gegeten, ontstaan vriendschappen, ondernemingen en sociale initiatieven die kaderen in Vaals Verbindt.

De Vaalser kerstdroom 2020

Ondernemers, bewoners en gemeente creëren in 2020 gezamenlijk een kerstspreekje in het hart van Vaals. Kerst is de periode van het jaar om te verbinden. Bezoekers en bewoners van Vaals wanen zich in een kerstwereld met live muziek, schaatsbaan en lokale lekkernijen. Iedereen is welkom en voor iedereen valt er iets te beleven. De nadruk bij dit kerstconcept ligt op ontmoeting en sfeerbeleving.

Aan tafel, de Groene Tafels nodigen u uit

Groene tafels kaderen in de ambitie om te verbinden, ook de boer en de Vaalsenaar (middels lokale ketens). De groene tafels richten zich op:

1. educatie over gezonde voeding
2. verbinding (van alle bevolkingsgroepen) door samen te eten
3. het nut en belang van lokale producten
4. maar ook het kennismaken met andere in Vaals aanwezige culturen door het koken van gerechten uit deze culturen
5. en het delen van verhalen van de nieuwe Vaalsenaren (en de verbinding die ontstaat door het kennismaken met elkaar).

De Kinderarena van Vaals

De kinderarena is bedoeld als een structureel initiatief waarmee kinderen van de basisscholen kenbaar kunnen maken wat zij van belang achten voor hun eigen Vaals en waarmee ze invloed kunnen uitoefenen op de vormgeving van de toekomst van Vaals. Scholen worden dus opgezocht (in eerste instantie kinderen uit groep 7 & 8 van de basisschool) door mensen die hebben meegewerkt aan de Visie Vaals Verbindt. Ze gaan met elkaar in gesprek op basis van het concept "de energie dialoog Not the same but one". Met dit concept creëren ze een basis van gelijkheid, vertrouwen en respect. Iedere deelnemer voelt zich gehoord, gewaardeerd en gemotiveerd. Centraal hierbij staat de kracht van de verbinding. De filosofie geldt: "we zijn allen anders, maar tevens gelijkwaardig". Door de toepassing van een energie dialoog wordt een uitgangssituatie gecreëerd waarbij de deelnemers zich realiseren en erkennen dat een ieder verschillend is, maar tegelijk op elkaar lijkt. Een ieder zal zich gehoord en gezien voelen. Vanuit verbinden, vertrouwen en samenhang kan een duurzaam en sociaal economisch sterk Vaals worden gerealiseerd.

Social media campagne Vaals Verbindt

Er is een beweging in gang gezet, die nog verder verbreed en verdiept kan worden door de dialoog, beleving en uitvoering levend te houden en te versterken. De continue inzet van de sociale media is daarbij onontbeerlijk. In een coproductie van koplopers en ambtenaren zal er gewerkt worden aan een social media strategie/platform voor Vaals Verbindt. Doelstelling van deze strategie is het transparant maken van Vaals Verbindt, door:

- mensen de mogelijkheid te geven kennis te nemen van de initiatieven
- de initiatieven van Vaals Verbindt een "gezicht" te geven
- medestanders en ondersteuners voor de activiteiten de mogelijkheid te geven aan te sluiten bij-, en feedback te geven op de activiteiten
- zelf initiatief toe te voegen

Waar nodig worden deze initiatieven ondersteund / gefaciliteerd door medewerkers van de gemeente Vaals.

